

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของการวิจัย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ 106.4 ล้านไร่ หรือประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝน พื้นที่รับน้ำชลประทานประมาณ 2.3 ล้านไร่ หรือร้อยละ 4.9 ของพื้นที่การเกษตร...(สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2524) พื้นที่ประมาณร้อยละ 70 ของภาคประกอบด้วย ดิน หิน ดินปนทราย และดินแดง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เก็บความชื้นไม่ได้ (โฆสิต และคณะ, 2524) พื้นที่เหมาะสมแก่การเกษตรมี 38.5 ล้านไร่ แยกเป็นทำนา 21.8 ล้านไร่ พืชไร่และอื่น ๆ 16.7 ล้านไร่ (Van Lie, W.T. and T. Kawai อ้างถึงในโฆสิตและคณะ, 2524) ภูมิอากาศในฤดูร้อน ค่อนข้างจะร้อน อุณหภูมิระหว่าง 37-42 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวค่อนข้างจะหนาว ในปี พ.ศ. 2524 ภาคนี้มีประชากรทั้งสิ้น 16.4 ล้านคน หรือร้อยละ 35.5 ของทั้งประเทศ อัตราส่วนของประชากรในการเกษตรกรรมประมาณร้อยละ 90.5 ในปี พ.ศ. 2521

ทองโรจน์ (2525) ได้สรุปรายได้เงินสดสุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนเป็นรายภาคปีเพาะปลูก 2514/15 และ 1518/19 ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร 1,674.92 บาท (ร้อยละ 51.48) และรายได้นอกการเกษตร 1,578.68 (ร้อยละ 48.52) ในปี 2514/15 และมีรายได้สุทธิทางการเกษตร 2,062.20 บาท (ร้อยละ 33.99) และรายได้นอกการเกษตร 4,005.50 บาท (ร้อยละ 66.01) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีรายได้จากการเกษตรน้อยมากต้องหารายได้อื่นๆ มาชดเชย เงินรายได้จากการรับจ้าง การทอดผ้า ปั่นตม ตีเหล็ก เครื่องจักสาน ฯลฯ เป็นต้น

ผลิตผลการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด ปอ และอ้อย ในปี 2524 พื้นที่ปลูกข้าว 30.2 ล้านไร่ ผลผลิต 301.5 กก. ต่อไร่ มันสำปะหลัง 4.5 ล้านไร่ ผลผลิต 2.4 ตันต่อไร่ ข้าวโพด 2.7 ล้านไร่ ผลผลิต 340.8 กก. ต่อไร่ ปอ 1.4 ล้านไร่ ผลผลิต 214.4 กก. ต่อไร่ และอ้อย 0.42 ล้านไร่ ผลผลิต 6.4 ตันต่อไร่ (ธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2524)

โฆสิตและคณะ (2523) ได้สรุปโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้ว่า ในปี 2503 ผลผลิตส่วนรวมของภาคอีสานคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15.9, 14.7 และ 14.2 ในปี 2513, 2519, และ 2522 ตามลำดับ ในปี 2522 รายได้เฉลี่ยต่อคน 4,991 บาทต่อปี (ของทั้งประเทศเฉลี่ย 12,067 บาท/คน/ปี) และยังต่ำกว่าทุกภาค ในช่วงเวลาที่ผ่านมาการเปลี่ยนแปลงโดยสร้างทางเศรษฐกิจของภาคนี้ก็น้อยมาก เกษตรกรรมยังเป็นสาขาที่สำคัญในระบบการผลิตของภาค (โฆสิต และคณะ 2523)

ประวัติความเป็นมาของสถาบันเกษตรกร

มนุษย์เรามีแนวความคิดที่จะร่วมกันทำกิจกรรม เพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อความอยู่รอดในสังคมมานานแล้ว มีบางช่วงบางสมัยถึงขนาดร่วมกันต่อสู้เรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือเรื่องความทุกข์ยากเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ บางครั้งก็เกิดเหตุการณ์ลุกلامใหญ่โตสร้างความระส่ำระสายให้แก่บ้านเมือง จนกระทั่งมีการกำหราบปราบปราม เรื่องราวต่าง ๆ จึงค่อยสงบลง แต่ความรู้สึกของคนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบยังคงกรุ่นอยู่ และต้องการรวมกันเพื่อผลประโยชน์ยังคงมีอยู่ตลอดมา

ประเทศไทยได้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น นับแต่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ระบบเศรษฐกิจในชนบทก็ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงตัวเองมาสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ชาวนาซึ่งแต่เดิมปลูกข้าวแต่พอบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกันระหว่างเพื่อนบ้าน ก็เริ่มขยายการปลูกข้าวให้มีส่วนเหลือจากบริโภคจำหน่ายเป็นรายได้ เพื่อจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่ต้องการเพิ่มขึ้น เมื่อต้องการผลิตให้ได้มากก็ต้องใช้ทุนเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และแต่เดิมมายังไม่มีองค์การเครดิตรูปใดที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ชาวนา ชาวนาจึงต้องกู้เงินจากธนบดี หรือพ่อค้าในท้องถิ่นโดยเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง และบางรายก็ยังใช้วิธีตกเชียว และให้ชื่อเชื้อสิ่งของซึ่งชาวนาต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างมากอีกด้วย

จากภาวะดังกล่าวทำให้เป็นการยากที่ชาวนาจะปลดปล่อยหนี้สินเป็นอิสระได้ ประกอบกับการทำนานั้นต้องอาศัยธรรมชาติส่วนใหญ่ การทำนาจึงได้ผลไม่แน่นอน ถ้าการทำนาเสียหายสองสามปีติดต่อกันดอกเบี้ยก็จะถูกทบเข้าเป็นต้นเงินพอกพูนมากขึ้น ในที่สุดลูกหนี้ก็ต้องโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้แก่เจ้าหนี้ กลายเป็นผู้เช่านาหรือเร่ร่อนไม่มีหลักแหล่งทำกิน ซึ่งเป็นการยากที่จะช่วยให้คนเหล่านี้กลับมีหลักฐานมั่นคงได้ในภายหน้า (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2522)

ความคิดที่จะจัดตั้งองค์การให้เงินกู้แก่ชาวนานั้นได้บรรลุผล ในปี พ.ศ. 2459 โดยได้มีการจัดตั้งสหกรณ์หาทุนแบบไรฟไฟเซน เป็นแห่งแรกคือ “สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ตั้ง ณ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก” และได้มีการขยายกิจการออกไปจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ถ้าจะกล่าวไปแล้ว ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลิตผลที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศ และสร้างความร่ำรวยให้แก่พ่อค้า นายทุน และนักการเมืองผู้มีประโยชน์มากมายในขณะทีเกษตรกร ผู้ผลิตก็ยังคงมีฐานะยากจน ซึ่งเรื่องนี้ อัมมาร์ (2532) ได้ศึกษาและรายงานว่า “ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นระยะที่รัฐบาลไทยไม่สู้จะได้พยายามล่อใจชาวนาให้ปลูกข้าวมากขึ้นเท่าใดนัก มิหนำซ้ำยังดำเนินการหลายอย่างมีผลในทางลบ เช่น การกดราคาข้าวที่ชาวนาได้รับด้วยนโยบายเก็บภาษีข้าวที่ส่งออก หรือการคุ้มครองอุตสาหกรรมปศุสัตว์ที่ไร้ประสิทธิภาพ และมีต้นทุนการ

ผลิตสูง ซึ่งยังผลให้ราคาปุ๋ยภายในประเทศแพงโดยใช่เหตุ เมื่อเหตุการณ์เป็นเสียเช่นนี้ การที่เจ้าหน้าที่และนักวิชาการประสบความสำเร็จในการชักจูงชาวนาให้หันมาเพิ่มพูนผลผลิตข้าว จึงไม่เป็นเรื่องที่น่าจะก่อความประหลาดใจให้แก่ผู้ใดเลย ในเมื่อข้าวที่ผลิตออกมาก็ขายได้ในราคาไม่สู้จะสูงนัก

ในอดีตหลายยุคหลายสมัยที่ราษฎรได้พยายามรวมตัวกันขึ้นต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นธรรม เรื่องความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ บางครั้งก็ประสบความสำเร็จ บางครั้งก็ล้มเหลว บางครั้งก็ถูกปราบปรามจับกุมคุมขังในข้อหากบฏ สร้างความวุ่นวายปั่นป่วนในชาติบ้านเมือง เรื่องราวต่าง ๆ ก็ค่อยซบเซาลงไป จนกระทั่งถึงยุคชานา เริ่มมีการตื่นตัวขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2498 โดยนายจุล สิทธิพรหม ครูน้อยโรงเรียนประชาบาลจิตติวิทยาคาร ตำบลวังไทร อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะขจัดความเสียเปรียบของชาวนาที่ถูกพ่อค้าคนกลางบีบบังคับด้วยกลวิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการซื้อข้าวขายข้าว และเพื่อปรับปรุงการทำนาให้ดีขึ้น ถูกต้องตามหลักวิชาการตลอดจนเพื่อจะเชิดชูสิทธิและเกียรติของชานา จึงได้รวบรวมชานาเป็นกลุ่มขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ แต่ดำเนินการไปไม่ได้เท่าที่ควร เพราะยังขาดความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ กลุ่มชานาดังกล่าวจึงดูซบเซาไป

ต่อมาในวันที่ 18 พฤษภาคม 2498 ในปีเดียวกันนี้เอง ทางกรมได้มีการริเริ่มจัดตั้งกลุ่มชานาเป็นการทดลองขึ้นที่ตำบลหนองแก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เรียกว่ากลุ่มชานาตำบลหนองแก โดยมีนายอำ แวตักดี เป็นหัวหน้ากลุ่ม โดยความร่วมมือของกรมการข้าวและทางจังหวัด ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์จะพัฒนาการอาชีพการทำนาและความเป็นอยู่ของชานา แต่กลุ่มชานาดังกล่าวยังไม่ได้มีการจดทะเบียนเป็นทางการเพื่อจะมีการจดทะเบียนขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2499 ที่จังหวัดสุพรรณบุรี คือสมาคมชานาไผ่ขวาง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมือง หลังจากนั้นในปีต่อ ๆ มา ได้มีข้าราชการของกรมการข้าวไปดูกิจการเกษตรที่ประเทศไต้หวันหลายรุ่น จึงได้นำความรู้เกี่ยวกับสมาคมชานาของประเทศไต้หวันมาเผยแพร่ ปรากฏว่าได้ยังความสนใจแก่ชานาเป็นอย่างยิ่ง

จากการสัมภาษณ์ รองอธิการบดีกรมส่งเสริมการเกษตร นายชัยทรัพย์ ทรัพย์สาร ได้ความว่ากลุ่มเกษตรกรที่ไม่จดทะเบียนนี้เกิดขึ้นในสมัยที่ยังเป็นกรมการข้าว และกรมกสิกรรม จากความคิดที่มีเจ้าหน้าที่ไปดูงานไต้หวันหลังจากกลับมาจึงมีการตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้นในทั้งกรมการข้าว และกรมกสิกรรม และ ต่อมา USOM ได้ให้ความช่วยเหลือรัฐบาลผ่านทางกระทรวงเกษตร และในการนี้ได้มีโครงการช่วยเหลือเรื่องปุ๋ยผ่านทางกรมการข้าว และกรมกสิกรรม ปุ๋ยดังกล่าวนี้ได้ให้ฟรีแก่กลุ่มชานาเป็นปุ๋ยสูตร 16-20-0 และให้แก่กลุ่มกสิกรรมเป็นปุ๋ยสูตร 15-15-15 นอกจากนี้ปุ๋ยบางส่วนได้ใช้ในการทำแปลงสาธิตต่าง ๆ ปุ๋ยในระยะเริ่มแรกได้ให้ในรูปให้เปล่า มาตอนหลังจึงได้เปลี่ยนในรูปให้เชื่อ ซึ่งเกษตรกรจะต้องชำระค่าปุ๋ยและดอกเบี้ยค่าน้ำเมื่อสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนโยบายเรื่องการช่วยเหลือผู้ด้อยค่าเป็นเหตุให้เกษตรกรบางราย เป็นหนี้เป็นสินค้างชำระค่าปุ๋ยมากมาย รวมทั้งเจ้าหน้าที่เกษตรบางรายถูกฟ้องร้องดำเนินคดีถึงกับต้องออกจากราชการก็มี

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2504 ได้มีการเสนอกฎหมายโดยกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ให้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรให้ถูกต้องตามกฎหมาย มีสภาพเป็นนิติบุคคล สามารถดำเนินเป็นธุรกิจต่าง ๆ ได้

ในช่วงของการเสนอกฎหมายนี้ได้รับการต่อต้านจากสมาคมชลประทาน ราษฎรในขณะนั้นมีสถาบันเกษตรกรอยู่ 3 สถาบันด้วยกันดังนี้

1. สมาคมชลประทานราษฎร จัดตั้งในราวปี พ.ศ. 2460 โดยจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยอยู่ในการสนับสนุนของกองปกครอง ท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

2. สหกรณ์การเกษตร จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์โดยอยู่ในการสนับสนุนของกองสหกรณ์เกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

3. กลุ่มชาวนา ยังไม่มีการจดทะเบียนตามกฎหมาย โดยอยู่ในการสนับสนุนของกองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พยายามผลักดันให้เป็นกฎหมายรองรับ กลุ่มเกษตรกร แม้จะมีบางฝ่ายไม่เห็นด้วยก็ตาม ซึ่งเรื่องนี้ ปรีดา (2515) ได้กล่าวปราศรัยเนื่องในงานคล้ายวันสถาปนากระทรวงเกษตรครบรอบ 80 ปี ความว่า

“...โครงการส่งเสริมสถาบันการเกษตรเพื่อพิจารณาถึงกำลังเงินและ กำลังคนที่มีอยู่จำกัดแล้ว จะเห็นได้ชัดว่า ไม่มีทางที่จะเข้าถึงตัวเกษตรกรได้ทุกครอบครัว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยกลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตรเป็นหลัก สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่แล้วประมาณ 330,000 ครอบครัวหรือประมาณ 2 ล้านคน แต่ยังไม่มีความเป็นนิติบุคคลจึงไม่อาจช่วยตัวเองได้เต็มที่ กระทรวงการเกษตรจะได้ร่วมกับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สนับสนุนสถาบันเกษตรกรให้เป็นปีกแผ่นแน่นหนาและกำลังของรัฐเป็นสำคัญต่อไป รวมทั้งการประกาศใช้พระราชบัญญัติกลุ่มเกษตรกรด้วย”

ต่อมาพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร (2515) ได้กล่าวไว้ในคำปราศรัย แก่ผู้นำสถาบันเกษตรกรทั่วประเทศตอนหนึ่งว่า เรื่องการออกกฎหมายเพื่อให้กลุ่ม เกษตรกรได้เรียกร้องมาเป็นเวลานานแล้วว่า อยากจะให้รัฐบาลได้ออกกฎหมายเพื่อให้ กลุ่มเกษตรกรสามารถจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลได้นั้น รัฐบาลก็ไม่ได้นิ่งนอนใจ และได้ เคยสนับสนุนเรื่องนี้ตลอดมา แต่ไปติดขัดที่สภาผู้แทนราษฎร ยังมีข้อสงสัยในรายละเอียดบางประการ ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวจึงได้ติดค้างอยู่ ในสมัยของการปฏิวัตินี้ กระทรวงเกษตรได้นำเรื่องนี้เสนอขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการช่วยเหลือเกษตรกร

ได้พิจารณาแล้วเห็นควรสนับสนุนและเพื่อความสะดวกและรวดเร็ว จึงได้มีมติให้กระทรวงเกษตรเป็นเจ้าของเรื่องจัดทำร่างประกาศคณะปฏิบัติ โดยบัญญัติให้กลุ่มเกษตรกรมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยใช้วิธีปรับปรุงเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ที่มีอยู่แล้ว

จากนั้นรัฐบาลจึงได้มีประกาศคณะปฏิบัติฉบับที่ 140 และ 141 วันที่ 1 พฤษภาคม 2515 โดยแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 ส่วนที่ 8 ว่าด้วยกลุ่มเกษตรกรให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยให้เหตุผลเกษตรกรเป็นอาชีพสำคัญของราษฎรส่วนใหญ่ และผลผลิตเกษตรกรเน้นสินค้าขายออกที่นำรายได้มาสู่ประเทศเป็นอันดับหนึ่ง แต่ปรากฏว่าราษฎรผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนมากเป็นผู้มีทุนทรัพย์น้อยและประสบอุปสรรคในการผลิตและจำหน่ายตลอดมา ดังนั้นจึงเห็นสมควรจัดให้กลุ่มเกษตรกร มีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อให้มีอำนาจหน้าที่และแสวงหาทุนจากสถาบันการเงินของรัฐหรือของเอกชนมาดำเนินกิจการให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งนี้ ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมและกำกับของทางราชการ

วัตถุประสงค์ของกลุ่มเกษตรกร ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 141 ข้อ 13 ให้กลุ่มเกษตรกร มีอำนาจกระทำการดังนี้

1. จัดให้ได้มา ชื่อ กรรมสิทธิ์ทรัพย์สินสิทธิ ครอบครอง กู้หรือยืม เช่า เช่าซื้อ รับโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อ จ้างนองหรือจำนำขายหรือจำนำด้วยวิธีอื่นใดซึ่งทรัพย์สิน
2. ให้กู้ ให้ยืม ให้เช่า ให้เช่าซื้อ ให้สินเชื่อ โอน รับ จ้างนองหรือจำนำซึ่งทรัพย์สินแก่สมาชิกหรือของสมาชิก
3. ร่วมทุนในการประกอบกิจการกับกลุ่มเกษตรกรอื่น
4. กระทำธุรกิจและการค้าเพื่อประโยชน์ของสมาชิก
5. ให้บริการต่าง ๆ แก่สมาชิกโดยเรียกหรือไม่เรียกค่าตอบแทน
6. ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่สมาชิก
7. กระทำกิจการอย่างอื่นบรรดาที่เกี่ยวกับเรื่องในการจัดให้เสร็จตาม วัตถุประสงค์ของกลุ่มเกษตรกร โดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

การดำเนินกิจการตาม (1) (2) และ (3) จะต้องจำกัดอยู่ภายในวงเงินที่นายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบ

ทวิ (2515) ได้ชี้แจงว่า “...สถาบันเกษตรกรที่มีอยู่คือกลุ่มเกษตรกร 5,077 กลุ่มสมาคมชลประทานราษฎร 212 สมาคมและสหกรณ์ที่ดิน 347 สหกรณ์”

“จากรายงานของกรมตรวจบัญชีในการตรวจสอบปรากฏว่าสถาบันต่าง ๆ มีหนี้สินค้างมาก เฉพาะเกษตรกรมีหนี้สินค้างอยู่ตั้งแต่เริ่มโครงการ 107.1 ล้านบาท สมาคมชลประทานราษฎรค้าง 87.8 ล้านบาท สหกรณ์ที่ดินค้าง 24.2 ล้านบาท รวม 3 สถาบัน ค้างหนี้สินตามโครงการช่วยเหลือของรัฐบาล 219.1 ล้านบาท”

ถึงแม้ว่าสถาบันเกษตรกรจะส่งชำระหนี้ได้ร้อยละ 38 ของเงินที่ได้รับ ความช่วยเหลือทั้งหมด แต่ถ้าเปรียบเทียบผลการชำระหนี้กับเงินที่ถึงกำหนดต้องชำระ สถาบันส่งชำระได้เพียงร้อยละ 14.17 เท่านั้น

รัฐบาลได้ตั้งงบประมาณการช่วยเหลือเกษตรกร คณะกรรมการช่วยเหลือเกษตรกร ซึ่งมีหัวหน้าคณะปฏิบัติเป็นประธานได้รับเงินเพิ่มทุนหมุนเวียนช่วยเหลือเกษตรกรปี 2515 เป็นจำนวน 130 ล้านบาท คณะกรรมการประสานงานช่วยเหลือเกษตรกร ซึ่งมีพลโทแสวง เสนาณรงค์ เป็นประธาน และมีนายทวี ศุขะวณิช ผู้อำนวยการกองนโยบาย ภายในประเทศ สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เป็นเลขานุการ ได้แจ้งอีกว่า แต่นี้เป็นต้นไป จะไม่มีการอนุมัติให้นำเงินหมุนเวียนที่เรียกเก็บคืนมาได้ไปใช้จ่ายอีก แต่จะนำมาสะสมเข้า กองทุนพิเศษส่งเสริมเกษตรกร (Trust Fund) ฝากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เกษตรไว้ เพื่อว่าเมื่อเกษตรกรต้องการจะกู้เงินไปประกอบการเกษตรเพิ่มเติมอีก จะได้ไป ขอกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรฯ โดยเสียดอกเบี้ยอัตราต่ำ...

จากกฎหมายดังกล่าวนี้จึงเป็นต้นเหตุให้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเป็นการ ใหญ่ โดยเริ่มปีแรก 2515 มีเพียง 8 กลุ่ม เพิ่มขึ้นเป็น 2,411 กลุ่ม ในปี 2518 (เฉพาะ ปี 2518 ปีเดียวมีการจัดตั้ง 1,118 กลุ่ม) สมาชิก 320,651 ครอบครัว เหตุผลที่มีการ ขยายการจัดตั้งรวดเร็วอย่างนี้ก็เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ต้องการกู้เงิน ดอกเบี้ยต่ำ เป็น ประการสำคัญ แหล่งเงินกู้คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

ตารางที่ ก แสดงกลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนนิติบุคคลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515-2526

ปี พ.ศ.	จำนวนกลุ่ม เกษตรกรที่ตั้ง ขึ้นในระหว่างปี	จำนวนกลุ่ม เกษตรกร ทั้งหมด	จำนวนสมาชิกเพิ่ม ขึ้นระหว่างปี	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (ครอบครัว)
2515	8	8	1,130	1,130
2516	560	568	61,695	62,825
2517	725	1,293	67,235	130,060
2518	1,118	2,411	190,591	320,651
2519	827	3,238	38,613	399,264
2520	216	3,454	27,545	426,809
2521	146	3,581	38,512	465,321
2522	205	3,764	3,658	468,979
2523	75	3,772	498	469,477
2524	42	3,816	2,371	472,210
2525	24	3,837	1,319	473,346
2526	8	3,827	435	472,111

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร 2526.

หลังจากมีประกาศดังกล่าวแล้ว ในปีแรกมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเป็นนิติบุคคลเพียง 8 กลุ่ม สมาชิก 1,130 ครอบครัว จากนั้นก็มีการเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วระหว่างปี 2516-2518 จากนั้นอัตราเพิ่มค่อยลดลงในปี 2519 สมัยนายก มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เริ่มมีการกล่าวถึงการแปรสภาพกลุ่มเกษตรกรเป็นสห-กรณ์ และทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เริ่มมีการเข้มงวดในระเบียบการกู้เงิน ปี 2520 การจัดตั้งกลุ่มลดน้อย เนื่องจากได้จัดตั้งเกือบจะครบทุกตำบลทั่วประเทศ ปี 2521 เริ่มมีการฟ้องร้องกลุ่ม จนกระทั่งในปี 2522 ซึ่งเป็นปีแรกที่ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เอาจริงเอาจัง เป็นผลให้กลุ่มเกษตรกรถูกยกเลิกถึง 19 กลุ่ม ต่อมาปี 2522 สมัย พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2522 เห็นชอบให้ดำเนินการตามแผนพัฒนางานสหกรณ์เกษตรสมบูรณ์แบบ เพื่อรวมสถาบันเกษตรกรเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อสะดวกแก่การควบคุมและให้บริการจากรัฐ ดังนั้นจึงมีคำสั่งให้ระงับการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในเขตที่กำลังปฏิบัติงานตามแผนปรับปรุงสหกรณ์การเกษตรสมบูรณ์แบบ ได้แก่เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 3,6 และ 11 รวม 18 จังหวัด โดยมีสำนักงานปรับปรุงงานสหกรณ์การเกษตรรับผิดชอบ ซึ่งการดำเนินงานตามแผนนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรปี 2523 ได้มีหน่วยงานใหม่มารับช่วง แทนสำนักงานเดิมคือ คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์ซึ่งมีพลตรี ประมาณ อติเรกสาร รองนายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้น เป็นประธาน มีสำนักงานอยู่ที่ทำเนียบนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้มีการดำเนินงานปรับปรุงสหกรณ์ต่อมา

พัฒนาการของกลุ่มเกษตรกร

- ปี 2515 กลุ่มจัดตั้งน้อยเพียง 8 กลุ่ม เนื่องจากเพิ่งมีการออกกฎหมาย เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้โดยเฉพาะด้านกฎหมาย ทางราชการจึงต้องร่างข้อบังคับเป็นแนวทางให้กลุ่มเกษตรกรนำไปศึกษา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มแต่ละแห่ง รองรับตัวบทกฎหมายที่เป็นแม่บท
- ปี 2516 มีกลุ่มจัดตั้งเพิ่มขึ้นมากอย่างรวดเร็ว ในปีเดียวถึง 560 กลุ่ม เพื่อขอกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ก็เลยมีการจัดตั้งเป็นการใหญ่
- ปี 2517-18 - จะเห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มมากถึง 725 และ 1,998 กลุ่มในแต่ละปีทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรอำเภอ ทั่วประเทศได้ผ่านการอบรมในเรื่องของกลุ่มเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตรจัดรุ่นละ 7 วัน จำนวน 40 คน ปีละ 3 รุ่น รวม 120 คน) ทำให้เกษตรกรอำเภอมีความรู้ความเข้าใจ และได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น
- จำนวนสมาชิกต่อกลุ่มใน 2 ปีนี้จะเห็นว่า กลุ่มเริ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น จาก

กลุ่มละ 52 คน เป็นกลุ่มละ 133/คน แสดงให้เห็นถึงการที่เกษตรกร
เข้ามาสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น

- ปี 2519 ปริมาณการจัดตั้งกลุ่มลดลงจาก 1,000 กว่ากลุ่มในปี 2518 มาปี 2519 จัดตั้งเพียง 827 กลุ่ม เพราะมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น 3 เหตุการณ์ คือ
1. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้มีการพูดเรื่อง การแปรสภาพกลุ่มเป็นสหกรณ์การเกษตร
 2. เริ่มมีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง และมีการเดินขบวนเกิดขึ้น โดยการนำ ของนายวิสิทธิ์ ทองวัฒน์ ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มเกษตรกรในสมัยนั้น ได้นำ เอาสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจากตำบลต่างๆ ไปเดินขบวนใน กรุงเทพมหานคร.
 3. ธ.ก.ส. ได้เริ่มเปลี่ยนผู้จัดการใหญ่ใหม่ คุณจำลอง โตะทอง เข้ามารับ งานของ ธ.ก.ส. และเริ่มปรับปรุงระเบียบวิธีการให้เงินกู้ให้รัดกุมขึ้น
- ปี 2520 สถิติการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เริ่มลดลง เนื่องจากจัดตั้งในปีที่ผ่านมา เกือบครบทุกตำบลทั่วประเทศ ดังนั้นในปีนี้จึงจัดตั้งได้น้อยกว่าปีก่อนๆ
- ปี 2521 เริ่มมีการฟ้องร้องกลุ่มให้ยกเลิกโดย ธ.ก.ส. จึงเป็นปีแรกที่เริ่มมีกลุ่มถูก ยกเลิก จำนวน 19 กลุ่ม
- ปี 2522 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี และควบตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรฯ ด้วยในขณะนั้น ได้มีคำสั่งให้หน่วย งานในกระทรวงเกษตรฯ ปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2522, โดยให้กรมส่งเสริมการเกษตรหยุดดำเนินการจัดตั้ง กลุ่มเกษตรกรเพิ่มเติมในเขตที่กำลังปฏิบัติงานตามแผนปรับปรุงสห- กรณ์การเกษตร ได้แก่ เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 3,6 และ 11 รวม 18 จังหวัด หน่วยงานที่พลเอก เกรียงศักดิ์ ตั้งขึ้นปรับปรุงงานสหกรณ์ขณะ นั้นคือ สำนักงานปรับปรุงงานสหกรณ์การเกษตร โดยมีพันเอกธงชัย แสงรัตน์ เป็นผู้อำนวยการและในที่สุดก็ได้ลาออกไป เนื่องจากไม่ สามารถปรับปรุงงานได้ตามเป้าหมาย
- ปี 2523 หน่วยงานที่รับผิดชอบคือ คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์ ซึ่งมี พลตรีประมาณ อติเรกสาร รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน มีสำนักงาน อยู่ที่ทำเนียบ ได้ดำเนินการปรับปรุงสหกรณ์ต่อมา

การดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร

1. วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

1. รวบรวมผลผลิต และผลิตภัณฑ์ของสมาชิกมาจัดการขายหรือแปรรูปออกขาย
2. จัดหาสิ่งของที่สมาชิกต้องการมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก
3. จัดให้มีสินเชื่อการเกษตรแก่สมาชิก
4. ส่งเสริมวิชาการเกษตรแก่สมาชิก

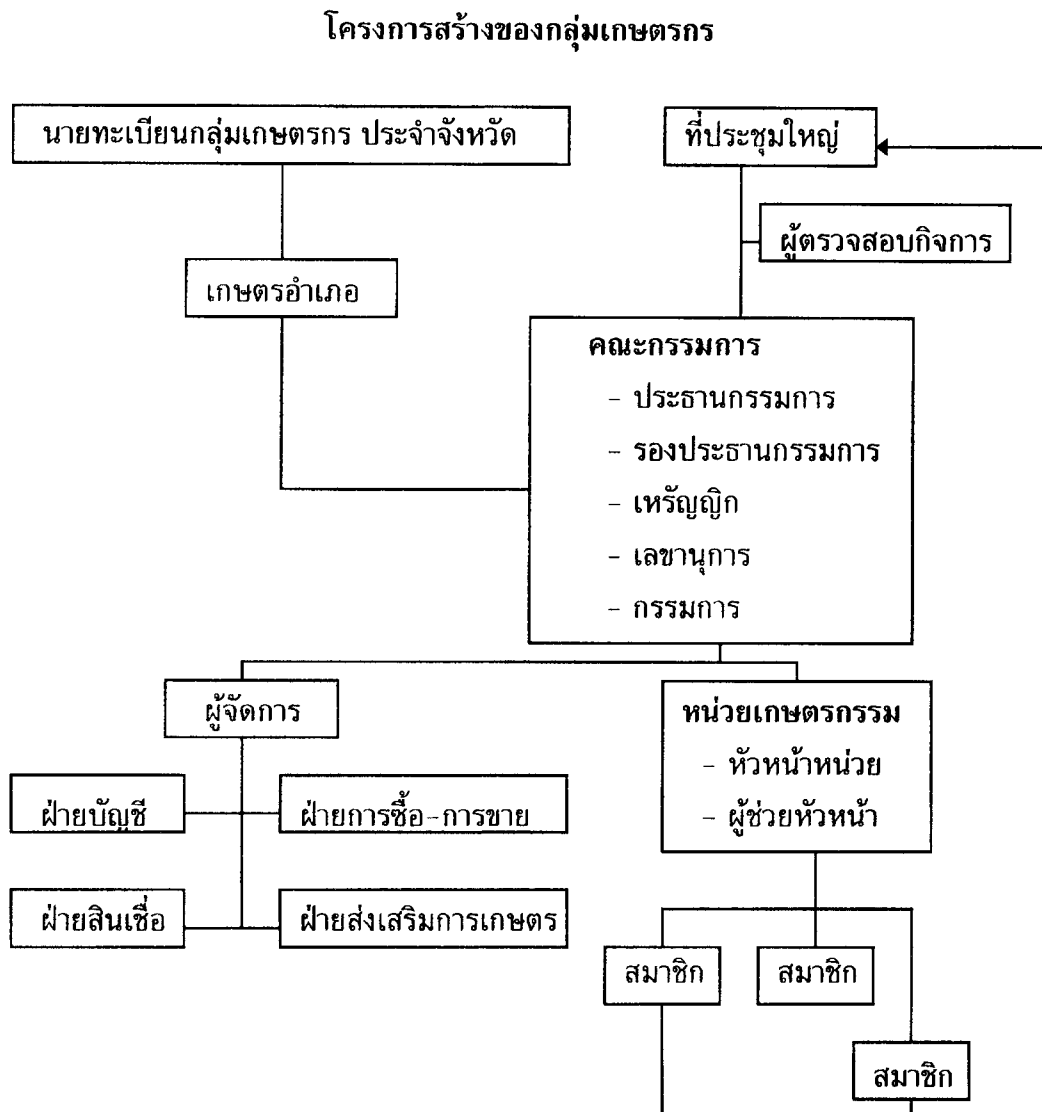
2. คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

1. เป็นบุคคลธรรมดา มีสัญชาติไทย และบรรลุนิติภาวะ
2. เป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีกิจการหรือภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่ตำบลที่กลุ่มเกษตรกรดำเนินการอยู่
3. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
4. ถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น แต่ต้องไม่เกินหนึ่งในห้าของจำนวนหุ้นทั้งหมด
5. ไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอื่น หรือสมาชิกสหกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการให้กู้ยืมเงินในขณะเดียวกัน และในครอบครัวหนึ่งให้เป็นสมาชิกได้หนึ่งคน

3. จุดสำคัญของกลุ่มเกษตรกร

1. เป็นสถาบันเกษตรกร (นิติบุคคล) ในระดับตำบล
2. ดำเนินการโดยเกษตรกร เจ้าหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงเท่านั้น
3. เน้นหนักในด้านการส่งเสริมการเกษตร ส่วนการดำเนินธุรกิจ ซื้อ-ขายเป็นงานรอง

4. โครงสร้างของกลุ่มเกษตรกร

5. ประเภทอาชีพกลุ่มเกษตรกร (ตาม ป.ว. 140 และ 141 ลงวันที่ 1 พ.ค. 2515)

ทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำประมง เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ เลี้ยงผึ้ง เลี้ยงไหม เลี้ยงครั่ง เพาะเห็ด ทำนาบัว ทำสวนยางพารา ปลุกกล้วยไม้ และเกษตรกรรวมอื่น ๆ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา (ที่ประกาศแล้วมี ปลุกกล้วยไม้ ไม้ดอก และไม้ประดับ)

6. คณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกร

1. คณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรอำเภอ
2. คณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรจังหวัด
3. คณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรภาค
4. คณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรแห่งประเทศไทย

7. ส่วนราชการต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนกลุ่มเกษตรกร

กรมการปกครอง ให้การสนับสนุนกลุ่มเกษตรกร โดยส่งเสริมการจัดตั้งและควบคุมให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปตามข้อบังคับระเบียบและกฎหมาย

การส่งเสริมการเกษตร ให้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร ประเภทอาชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงไหม เพาะเห็ด และปลูกกล้วยไม้

กรมประมง ให้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร ประเภทอาชีพ ทำการประมง และเลี้ยงสัตว์น้ำ

กรมปศุสัตว์ ให้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร ประเภทอาชีพ เลี้ยงสัตว์

กรมป่าไม้ ให้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร ประเภทอาชีพ เลี้ยงผึ้ง และเลี้ยงครั่ง

กรมส่งเสริมสหกรณ์ ให้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร โดยให้ความร่วมมืออบรมแนะนำ การดำเนินงานในด้านสินเชื่อ การซื้อและการจำหน่ายผลิตผล หรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเกษตรกร

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ให้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร โดยจัดวางระบบบัญชีให้เหมาะสม และแต่งตั้งผู้สอบบัญชี ทำการตรวจสอบบัญชีกลุ่มเกษตรกรเพื่อผลตามกฎหมาย

8. จำนวนกลุ่มเกษตรกรตามประเภทอาชีพและจำนวนสมาชิก

1. กลุ่มเกษตรกรทำนา	จำนวน 2,461 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	325,774 ครอบครัว
2. กลุ่มเกษตรกรทำไร่	จำนวน 600 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	82,975 ครอบครัว
3. กลุ่มเกษตรกรทำสวน	จำนวน 358 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	38,109 ครอบครัว
4. กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์	จำนวน 201 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	13,384 ครอบครัว
5. กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงไหม	จำนวน 8 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	1,073 ครอบครัว
6. กลุ่มเกษตรกรทำประมง	จำนวน 113 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	5,471 ครอบครัว
7. กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์น้ำ	จำนวน 29 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	1,918 ครอบครัว
8. กลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ด	จำนวน 1 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	66 ครอบครัว
9. กลุ่มเกษตรกรปลูกกล้วยไม้	จำนวน 1 กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	209 ครอบครัว

9. จำนวนกลุ่มเกษตรกรที่แปรสภาพเป็นสหกรณ์ ตามเจตนารมณ์ของ ปว. 140

มีทั้งหมด 8 กลุ่ม จำนวนสมาชิก 2,170 ครอบครัว

1. กลุ่มเกษตรกรทำไร่ศรีสงคราม จ. นครพนม เป็นสหกรณ์เกษตรศรีสงคราม จำกัด
2. กลุ่มเกษตรกรทำสวนธำมโตะ จ. ยะลา เป็นสหกรณ์เกษตรบันนังสตา จำกัด
3. กลุ่มเกษตรกรเขาใหญ่ จ. เพชรบุรี เป็นสหกรณ์การเกษตรดอยขุนห้วยเขมดแดง จำกัด
4. กลุ่มเกษตรกรทำนาท่าเสา จ. สมุทรสาคร เป็นสหกรณ์การเกษตรท่าเสา จำกัด
5. กลุ่มเกษตรกรทำสวนตะโก จ. ชุมพร เป็นสหกรณ์การเกษตรตะโก จำกัด
6. กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ทำข้าม จ. นครปฐม เป็นสหกรณ์การเกษตรผู้เลี้ยงสัตว์สุกรสามพราน จำกัด
7. กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ศิลา จ. เพชรบูรณ์ เป็นสหกรณ์การเกษตรเลี้ยงสัตว์ศิลา จำกัด
8. กลุ่มเกษตรกรทำนาวังห้ว จ. สุพรรณบุรี เป็นสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ จำกัด

10. กลุ่มเกษตรกรที่กู้เงิน ธ.ก.ส.

1. ภาคเหนือ	397	กลุ่ม	เป็นจำนวนเงิน	147,780,220.48 บาท
2. ภาคตะวันออก	519	กลุ่ม	เป็นจำนวนเงิน	126,075,107.63 บาท
เฉิงเหนือ				
3 ภาคกลาง	73	กลุ่ม	เป็นจำนวนเงิน	14,405,482.97 บาท
4 ภาคตะวันออก	91	กลุ่ม	เป็นจำนวนเงิน	28,861,833.64 บาท
5 ภาคตะวันตก	164	กลุ่ม	เป็นจำนวนเงิน	73,864,655.86 บาท
6 ภาคใต้	135	กลุ่ม	เป็นจำนวนเงิน	26,262,393.87 บาท

รวมทั่วประเทศจำนวน 1,379 กลุ่ม เป็นจำนวนเงิน 461,849,694.45 บาท

11. กลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินธุรกิจขนาดใหญ่เป็นผลสำเร็จ

1. โรงสีกลุ่มเกษตรกรอำเภอลาดบัวหลวง จ. พระนครศรีอยุธยา
2. โรงสีกลุ่มเกษตรกรอำเภอกำแพง จ. ลพบุรี
3. โรงสีกลุ่มเกษตรกรทำนาศาลาแดง อ. โกรกพระ จ. นครสวรรค์
4. โรงสีกลุ่มเกษตรกรทำนามหาสวัสดิ์ อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม
5. โรงสีกลุ่มเกษตรกรทำนาควนใหญ่ อ. เมือง จ. ศรีสะเกษ
6. โรงสีกลุ่มเกษตรกรทำนาเปะกิง อ. เมือง จ. ศรีสะเกษ
7. โรงสีกลุ่มเกษตรกรทำนารอง อ. นางรอง จ. บุรีรัมย์
8. ตลาดกลางกลุ่มเกษตรกรจังหวัดภูเก็ต
9. ตลาดนัดกลุ่มเกษตรกร อำเภอสิชล จ. นครศรีธรรมราช

10. ตลาดนัดกลุ่มเกษตรกร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

11. โรงเรียนกลุ่มเกษตรกรทำนาเจนีง อ. เมือง จ. สุรินทร์

12. ปัญหาการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร

ก. ปัญหาภายในกลุ่มเกษตรกร

1. คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรขาดความรู้ในด้านธุรกิจ
2. สมาชิกส่วนมากต้องการกู้ยืมเงิน ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์แท้จริง
3. คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรสามารถสละเวลาและทุนทรัพย์มาปฏิบัติงาน กลุ่มเกษตรกรได้ ต้องประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว
4. ผลผลิตตกต่ำ หรือเสียหายจากภัยธรรมชาติ ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อการดำรงชีพประจำวัน
5. ความซื่อสัตย์ สุจริต ในบางกลุ่ม

ข. ปัญหาภายนอกกลุ่มเกษตรกร

1. การตลาดราคาผลผลิตตกต่ำ
2. ปัจจัยการผลิต การชลประทาน ยังไม่อำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรเท่าที่ควร
3. รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดนโยบายและแผนการที่แน่นอน

13. โครงการฝึกอบรมกลุ่มเกษตรกรที่กรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุน

1. อบรมการจัดทำบัญชีและสินเชื่อการเกษตรแก่ผู้แทนกลุ่มเกษตรกรที่จัดตั้งใหม่และเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลกลุ่มเกษตรกร
2. การประชุมอบรมวิชาการงานกลุ่มเกษตรกรแก่หัวหน้าหน่วยเกษตรกรรม
3. การอบรมการบริหารและธุรการแก่กรรมการกลุ่มเกษตรกร (ประธานและเลขานุการ)
4. การประชุมคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกร
 - 4.1 ประชุมคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรแห่งประเทศไทย จำนวน 15 คน (ปีละ 3 ครั้ง ครั้งละ 4 วัน)
 - 4.2 ประชุมคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรระดับภาค จำนวน 108 คน (ภาคละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน)
 - 4.3 ประชุมคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรระดับจังหวัด จำนวน 915 คน (จังหวัดละ 1 ครั้ง ครั้งละ 1 วัน)
5. การอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการพัฒนาความเป็นผู้นำ และการทำงานกลุ่มอย่างมีระเบียบ แก่คณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรจังหวัด จำนวน 144 คน ครั้งละ 5 วัน
6. อบรมทบทวนการจัดทำบัญชีและสินเชื่อการเกษตร

สรุป กรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุนกลุ่มเกษตรกร ดังนี้

1. อบรมตามโครงการต่าง ๆ ที่กรมจัดขึ้น
2. ส่งผู้แทนกลุ่มเกษตรกรเข้ารับการอบรมตามที่หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ จัดขึ้น
3. เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นให้การสนับสนุนในลักษณะพี่เลี้ยง ให้คำแนะนำช่วยประสานงานตลอดจนการส่งเสริมการเกษตร

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของสมาชิกที่มีต่อกลุ่มเกษตรกร
- 2 เพื่อศึกษาการดำเนินธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร
- 3 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ได้จำกัดขอบเขตกลุ่มเกษตรกรในการวิจัยในพื้นที่ใน 5 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดชัยภูมิ

2. ขอบเขตตัวแปรที่ทำการวิจัย

2.1 ความรู้ ความเข้าใจ ของสมาชิกที่มีต่อกลุ่มเกษตรกรได้กำหนดตัวแปรดังนี้

- 2.1.1 จิตสำนึกความเป็นเจ้าของ
- 2.1.2 ความเข้าใจจุดมุ่งหมายของกลุ่ม
- 2.1.3 การทราบถึงวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่ม
- 2.1.4 การทราบถึงข้อบังคับกลุ่มเกษตรกร
- 2.1.5 การเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร
- 2.1.6 จุดประสงค์ของการสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

2.2 การดำเนินธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร ได้กำหนดตัวแปรดังนี้

2.2.1 ตัวแปรกลุ่ม

- 2.2.1.1 การบริการเงินกู้แก่สมาชิก
- 2.2.1.2 การรวบรวมผลผลิตจำหน่าย
- 2.2.1.3 การจำหน่ายปุ๋ย
- 2.2.1.4 การมีกำไร (ขาดทุน) สุทธิ

2.2.2 ตัวแปรปัจเจกชน (กรรมการและสมาชิกรวมถึงครอบครัว)

- 2.2.2.1 การใช้ที่ดินของครอบครัวกรรมการและสมาชิก
- 2.2.2.2 รายได้เงินสดจากการปลูกพืชต่อปีของครอบครัวกรรมการและสมาชิก

2.2.2.3 รายได้เงินสดจากการขายสัตว์ต่อปีของครอบครัวกรรมการและสมาชิก

2.2.2.4 รายได้รวมทางการเกษตรต่อปีของครอบครัวกรรมการและสมาชิก

2.2.2.5 รายได้เงินสดนอกการเกษตรต่อปีของครอบครัวกรรมการและสมาชิก

2.2.2.6 รายได้เงินสดรวมต่อปีของครอบครัวกรรมการและสมาชิก

2.3 ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร ได้กำหนดตัวแปรดังนี้

2.3.1 สภาพหนี้สินของกรรมการและสมาชิก

2.3.2 การกู้เงินไปใช้ตามวัตถุประสงค์

2.3.3 การค้างชำระหนี้

2.3.4 ความล่าช้าในการได้รับเงินกู

2.3.5 การไม่ซื้อปัจจัยการผลิตจากกลุ่ม

2.3.6 การไม่ขายผลผลิตให้กลุ่ม

2.3.7 ความเพียงพอในบริการสินเชื่อ

2.3.8 แหล่งซื้อปัจจัยการผลิต

2.3.9 การสอบถามความต้องการก่อนฤดูการเพาะปลูก

2.3.10 การขนส่งผลิตผลการเกษตร

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความจำเป็นที่ต้องมีกลุ่ม

โพลิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2526) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนชนบทว่า คนชนบทได้มีการช่วยเหลือตนเองให้อยู่รอดด้วยการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวโดยการโยกย้ายออกจากท้องถิ่นมารับจ้างทำงานในเขตที่มีความเจริญ...ในปัจจุบันประเพณีดั้งเดิมของชนบทที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินาและเกี่ยวข้าวที่เรียกว่า “ลงแขก”...ได้เลิกไปแล้วเกือบหมด...

๑) ทำนอง สิงคาลวณิช (2514) ได้ให้เหตุผลที่รัฐให้การสนับสนุนและเล็งเห็นผลประโยชน์จากการรวมตัวของเกษตรกรไว้ 4 ประการคือ 1) ทำให้วางแผนพัฒนาการเกษตรได้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรมากขึ้น 2) ทำให้ประหยัดงบประมาณในการดำเนินงานเพราะสามารถไปประชุมกลุ่มคณะแทนการไปเยี่ยมรายบุคคล 3) ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดบริการของรัฐดีขึ้น 4) ทำให้เกษตรกรมีโอกาสช่วยตัวเองได้เร็วขึ้น หากสถาบันเกษตรกรมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง...

สหกรณ์ไม่ใช่แค่เพียงองค์กรทางธุรกิจเท่านั้นแต่เป็นองค์กรทางสังคมด้วย

อดิน รพีพัฒน์ (2523) ได้กล่าวถึงสหกรณ์ไม่เฉพาะแต่เป็นองค์กรทางธุรกิจเท่านั้น แต่เป็นสถาบันทางสังคมด้วย ดังนั้น...การมองสหกรณ์ก็เป็นไปในแง่ที่มีฐานะเป็นองค์กรทางธุรกิจชนิดหนึ่งเท่านั้น ความจริงแล้วสหกรณ์เป็นสถาบันสังคมชนิดหนึ่งด้วย ขบวนการสหกรณ์ก็เป็นขบวนการทางสังคมด้วยมิใช่ขบวนการทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นการวิจัยประเมินผลการสหกรณ์ จะต้องทำภายในสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม จะต้องพิจารณาถึงค่านิยมโครงสร้างสังคม วัฒนธรรมและประเพณี ทั้งนี้เพื่อหารูปแบบและวิธีการส่งเสริมการสหกรณ์ที่อาจอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริงในสภาพของสังคมได้...และท่านยังได้สรุปผลการวิเคราะห์อุปสรรคในการดำเนินการ สหกรณ์ การเกษตรในฐานะองค์กรธุรกิจไว้ 5 ประการ คือ ขาดประสิทธิภาพในการบริหาร และการจัดการ ขาดขีดความสามารถในการบริหารและการจัดการ ขาดแคลนเงินทุนดำเนินงาน ขาดการดำเนินธุรกิจครบวงจร และขาดความประสานงานที่ดี

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่ดีไม่ใช่หลักประกันความคงอยู่ของสถาบันเสมอไป

อดิน รพีพัฒน์ (2523) ได้ยกกรณีตัวอย่างประสบการณ์ของโครงการส่งเสริมการเกษตรไทย-เยอรมัน ในการทำงานกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อแสดงให้เห็นว่าแม้จะมีการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพสามารถทำธุรกิจมีกำไรเป็นอันมาก แต่ก็ปรากฏว่ามีปัญหาเรื่องทุจริตของกรรมการและผู้จัดการ ซึ่งบ่อนทำลายความเชื่อถือ ศรัทธา และการให้ความร่วมมือของสมาชิก จัดว่าเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของกลุ่มในระยะยาวอย่างรุนแรง...ท่านยังได้แสดงถึงทัศนะถึงการแก้ปัญหาโดยการเน้นตัวบุคคลแทนที่จะเน้นที่การพัฒนาสถาบันนั้น เป็นเรื่องที่ไม่สู้จะถูกต้องดังนี้...การที่จะผูกความเจริญก้าวหน้าของสถาบันไว้กับตัวบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเพราะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าแบบขอไปที บุคคลที่เราว่าดีนั้นก็เป็นคนไม่อาจมีชีวิตอยู่ค่าฟ้า แต่สถาบันจะต้องคงอยู่ตลอดไป นอกจากนี้คนที่เราว่าดีในวันนี้ ในวันข้างหน้าเมื่อมีสิ่งล่อใจมีปริมาณมากขึ้นก็อาจกลายเป็นคนทุจริตก็ได้...

หัวใจขบวนการสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรคือประชาธิปไตย

ถวิล เลิศประเสริฐ (2520) อ้างถึง Laidlaw ไว้ว่า...สหกรณ์ที่ปราศจากโครงการศึกษาย่อมมีลักษณะเหมือนธุรกิจอื่นมากยิ่งขึ้น การควบคุมสหกรณ์จะเคลื่อนย้ายจากขบวนการประชาธิปไตยไปอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยและในยามเกิดภาวะคับขันและประสบความยุ่งยากก็จะพบกับการแตกสลายเป็นเสี่ยง ๆ

อดิน รพีพัฒน์ (2523) กล่าวถึงการคัดเลือกกรรมการโดยใช้แบบสอบถาม สอบถามสมาชิก สมาชิกเกือบทั้งล้วนตอบว่าเลือกคนซื่อสัตย์เป็นกรรมการ แต่จากการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสอบถามประวัติของประธานกรรมการแทนทุกกลุ่มปรากฏว่าเป็นผู้

มีเส้นสาย เป็นผู้มีอิทธิพล มีลูกน้อง มีคนกลัวเกรง เป็นผู้มั่งคั่ง บ้างก็เป็นพ่อค้ามาก่อน บางคนเป็นผู้รับเหมา...ในการตั้งกลุ่มเกษตรกรแห่งหนึ่งปรากฏว่าได้เลือกเจ้าของโรงสี และผู้เป็นนายทุนให้กู้ยืมเงินเป็นทรัพย์สินของกลุ่ม เมื่อสมาชิกส่วนใหญ่มีความประสงค์ จะกู้ยืมเงินมาลงทุนจาก ธกส. เพราะดอกเบี้ยต่ำ กลับถูกตั้งเรื่องให้ว่าช้าเพราะขัดผลประโยชน์ของตนเอง เนื่องจากเกษตรกรจะกู้เงินจากตนน้อยลง และยังตัดความผูกพันที่จะต้องขายข้าวให้คนอื่นอีกด้วย จะทำให้เจ้าของโรงสีไม่สามารถลดราคาข้าวได้อีกต่อไป

๕ อคิน รพีพัฒน์ (2523) ได้สรุปปัญหาที่สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ประสบอยู่ ประการดังนี้ 1) เกษตรกรนำเงินไปใช้ทำอะไร ส่วนมากก็เพื่อลงทุนทำการเกษตรตามแบบเดิม คือซื้อที่ดินร้อยละ 67.1 และซื้อสัตว์เลี้ยง ร้อยละ 87.7... (อ้างถึง Demaine ศึกษาสหกรณ์ในจังหวัดกาฬสินธุ์ระหว่าง 2513-2516) 2) สหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรมุ่งเรื่องการให้สินเชื่อโดยไม่คำนึงถึงเรื่องการส่งเสริมการเกษตร และการจัดการฟาร์มของสมาชิกกลุ่มให้เพียงพอ 3) เกษตรกรมีทัศนคติต่อกลุ่มและสหกรณ์ในแง่เป็นสวัสดิการสงเคราะห์หรือเป็นการให้ทานโดยผู้ที่มีฐานะตำแหน่งเหนือกว่าตน...กลุ่มที่เกษตรกรรวมตัวกันขึ้นจึงมิใช่เพื่อช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันหากเป็นการรวมกันเพื่อรับการอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพา (dependent relationship) ซึ่งในระยะยาวจะเป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าและการเป็นตัวของตัวเอง...

๖ ในการประชุมสัมมนาคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรระดับภาคทั่วประเทศและคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรแห่งประเทศไทย ระหว่างวันที่ 16-19 พฤษภาคม 2526 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน จังหวัดชลบุรี ได้สรุปปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร ในส่วนที่เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกว่าสาเหตุที่สมาชิกไม่ให้ความร่วมมือกับกรรมการดำเนินงานเพราะที่ผ่านมายังมิได้รับผลประโยชน์แนวทางแก้ไขคือกรรมการดำเนินงานต้องสร้างศรัทธาเชื่อถือ เสียสละ ซื่อสัตย์สุจริตให้มากขึ้นและชี้แจงให้สมาชิกมีความเข้าใจหน้าที่ของสมาชิกสร้างกลุ่มให้มีคุณค่าโดยขอความร่วมมือจากทางราชการและภายในกลุ่มเอง และในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารงานของคณะกรรมการดำเนินงาน มีปัญหาซึ่งสาเหตุมาจาก ขาดประสบการณ์ ความรู้น้อย และขาดความร่วมมือเสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริตในการบริหาร ไม่สนใจกับการบริหาร ที่ประชุมได้เสนอแนวทางแก้ไขคือ เปิดการอบรมตั้งงบประมาณให้ความรู้ด้านการบริหารและการจัดการธุรกิจ จัดให้มีการดูงาน และให้ที่ประชุมใหญ่เลือกกับคณะกรรมการดำเนินงานใหม่ และให้สมาชิกเลือกบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีการประชาสัมพันธ์และชี้แจงผลของความร่วมมือให้สมาชิกได้ทราบและเข้าใจ...

อรุณ รักธรรม (2523) ได้กล่าวถึงค่านิยมพื้นฐานของการพัฒนาองค์การคือ 1) ความรู้ในด้านศักดิ์ศรีและความพึงพอใจสูงสุดในงาน 2) การยอมรับในการทำงานเป็นกลุ่ม 3) ความเชื่อในประสิทธิภาพของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 4) ความเชื่อในการเปิดโอกาสให้แต่ละคนรู้จักตัดสินใจและควบคุมตัวเอง...การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

กรรมโดยใช้ประสบการณ์ของกลุ่มมิใช่ส่วนบุคคล...บทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลงมิใช่เพียงเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางเลือกให้แก่องค์กรเท่านั้น แต่จะสร้างบรรยากาศของการรู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเองให้แก่กลุ่มในองค์กรนั้น ๆ อีกด้วย สร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ การทำงานเป็นกลุ่ม สร้างความชำนาญชำนาญขององค์กร การพัฒนาองค์กรมิใช่โครงการระยะสั้น ๆ หากแต่เป็นกรณีต่อเนื่องกินเวลานาน การจัดตั้งกลุ่มควรทำด้วยความรอบคอบมีหลักการที่ดี ซึ่งเรื่องนี้ไฮม์ และคณะ (2526) ได้เสนอแนะว่าเริ่มด้วยตั้งกลุ่มขนาดเล็ก...อาจจะรวมกลุ่มแบบหลวม ๆ ...แต่ละกลุ่มควรมีผู้นำมากกว่า 1 คน...กิจกรรมของกลุ่มจะต้องกระจายให้กรรมการทุกคนรับผิดชอบทำ...การจัดหาเงินทุนเพื่อลงทุนในด้านการเกษตรไม่ควรจัดเป็นกิจกรรมของกลุ่มในระยะแรก ๆ ควรพิสูจน์ความเข้าใจได้ของสมาชิกเสียก่อน...กฎเกณฑ์ข้อบังคับจะต้องกำหนดขึ้นโดยกลุ่มมิใช่บุคคลภายนอก...นักพัฒนาจะต้องจัดฝึกอบรมให้แก่สมาชิกและผู้นำกลุ่ม...